

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Отже, ефективне формування літературної компетентності випускника-читача багато в чому залежить від мобільної, гнучкої, продуманої системи органічного поєднання урочної й позакласної діяльності всіх суб'єктів навчально-пізнавального процесу. Тільки за таких умов здатність школярів до ефективної і продуктивної літературно-мистецької діяльності в різних соціально-значущих ситуаціях буде високою, забезпечуватиме їх навчання впродовж усього життя й досягнення своїх (на сьогоднішній день) акме-вершин.

6.3. ДОСЛІДНО-ПОШУКОВА РОБОТА ЧИТАЧА-СТАРШОКЛАСНИКА В СИСТЕМІ МАН УКРАЇНИ: МЕТОДИКА, ТЕХНОЛОГІЯ, ПОРАДИ

Організація літературно-мистецької освіти школярів у старшій школі потребує формування специфічних навиків читацької діяльності учнів шляхом уведення їх у науковий простір через формат участі в роботі Малої академії наук.

Перші кроки до пізнання таємниць природи діти роблять у школі. Але тільки за партою близько познайомитись із природою, по-справжньому полюбити її не можна. Знання, здобуті в школі, треба енергійно підкріплювати справою, науково-практичною роботою. На практиці можна підтвердити відомі факти, замислитись, чому саме так, а не інакше, і поставити перед собою нові завдання. Залучення учнів до процесу наукового дослідження сприяє формуванню самодостатньої компетентної особистості. Дослідницька робота змінює світогляд дитини, самооцінку, має значний вплив на формування життєвих цінностей. Для нас важливо, щоб даний посібник як на теоретичному, так і практичному рівнях продемонстрував, по-перше, якими компетенціями має оволодіти старшокласник, а відповідно їх повинен на підсвідомому рівні демонструвати вчитель, науковий керівник, щоб сформуванню дослідницьку компетентність учня-читача старшої школи засобами літературно-мистецького матеріалу. По-друге, який науковий продукт зможе виробити старшокласник у процесі дослідницько-пошукової діяльності та у співпраці з науковим керівником, де посередником будуть наукові тексти, літературно-мистецькі твори, різноманітні джерела, щоб розв'язати ту наукову проблему, яка є особистісно важливою як для учня-дослідника, так і продемонструє її новизну та практичну значущість громадськості.

Досвід роботи наукових керівників, учителів-практиків, філій МАН Миколаєва, Білої Церкви, Луганська, Львову, Києва та багатьох інших міст щодо формування компетенцій учнів-читачів-дослідників під час

Шуляр В.І.

науково-дослідницької діяльності як на уроках, позакласній роботі, так і за участі в роботі МАН може бути представлена на рис. 6.3.1.

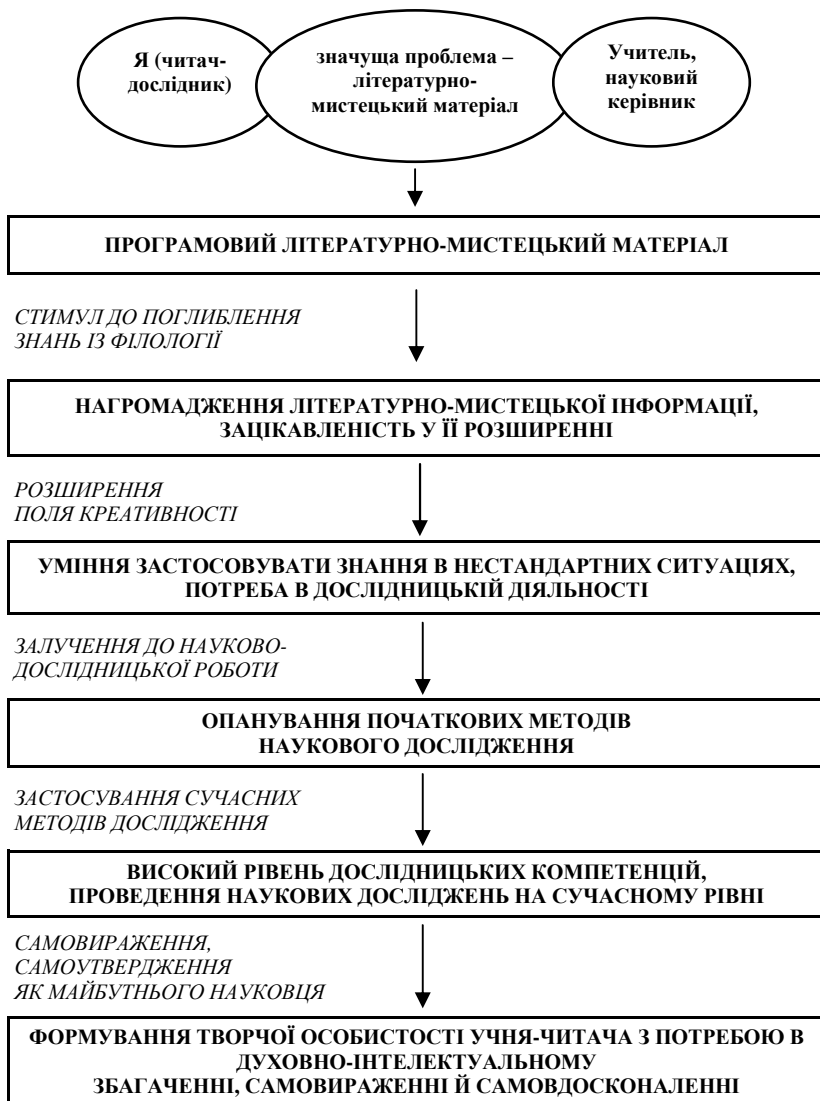

Рис. 6.3.1. Логіко-семіотична модель етапів формування компетентного учня-дослідника в системі літературно-мистецької освіти

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Дослідницька робота школярів у структурі МАН складається з таких етапів:

I етап – загальноознайомлювальний (наочна агітація; робота прес-центрів із консультування; виставки-добірки учнівських робіт; вільний обмін думками про науково-дослідну діяльність шляхом організації круглих столів, засідань наукових клубів; зустрічі з науковцями, учнями-переможцями наукових робіт; участь у роботі шкільних наукових товариств; самостійна робота школярів із науковою, літературознавчо-мистецькою літературою тощо);

II етап – підготовчий (визначення теми, об'єкта, предмета дослідження; мети та завдань роботи тощо; збір і систематизація теоретико-літературних даних);

III етап – безпосередня дослідницька діяльність (складання плану; підготовка текстової частини роботи; формування додатків; підготовка наукового реферату (за потреби); виступу на учнівській конференції тощо);

IV етап – конкурс науково-практичних робіт МАН (рецензування наукової роботи; підготовка відгуку наукового керівника; виконання контрольної роботи; захист, презентація наукового дослідження).

Метою наукових досліджень учнів із літератури в системі МАН України є розвиток читацької компетентності школярів і широкої культури, сприяння поглиблення літературно-мистецької освіти та виявлення літературно обдарованої молоді, здатної займатися дослідно-пошуковою діяльністю на професійному рівні.

Завдання:

– сформувати здатність до самостійної літературно-мистецької освіти, опрацювання необхідної джерельної бази;

– формування аналітико-синтетичних читацьких умінь, критичного мислення під час опрацювання й узагальнення зібраних літературно-мистецьких фактів, даних;

– набуття навиків виконання наукового дослідження відповідно до обраної літературно-мистецької теми, проблеми;

– уміти самостійно узагальнювати, робити толерантно критичні висновки, з повагою ставитися до наукового доробку іншого;

– розвивати риторичні уміння в процесі підготовки та захисту наукової роботи.

Серед **видів наукових досліджень** із літератури в системі МАН можна виділити такі: **літературознавчі, біографічні, літературно-мистецьке краєзнавство, історико-літературні, культурологічні.**

Алгоритм наукового дослідження: *вибір і формулювання теми* → *обґрунтування актуальності дослідження* → *новизна і перспективність* → *визначення об'єкта і предмета роботи* → *постановка мети і завдань*

дослідження → відпрацювання гіпотези і теоретичних положень наукової роботи → вибір методів дослідження → вивчення й аналіз літературно-мистецького матеріалу → робота над планом наукової роботи → укладання бібліографії з теми дослідження → обробка і критичний аналіз результатів наукової роботи → узагальнення та формулювання висновків → остаточне оформлення списку використаних джерел → формування додатків → списку умовних скорочень (за потреби).

Науково-дослідницька робота з літератури або ж з фольклористики (як і будь-яка інша) повинна мати деякі обов'язкові елементи структури, серед них виокремимо такі: титульна сторінка; зміст роботи із зазначенням сторінок; перелік умовних скорочень (якщо в цьому є необхідність); вступ*, основна частина (не записується назва, але складається з декількох розділів); висновки*; список використаних джерел* (* не нумеруються, але записуємо великими літерами); додатки.

Надзвичайно складними діями під час підготовки наукової роботи та її захисту є з'ясування, виявлення методологічної основи дослідження.

Щоб розібратися в методології наукової діяльності, спробуємо спочатку усвідомити деякі теоретичні аспекти.

Між теорією і практикою склалися непрості відношення, які опосередковані методологією і методикою, і можуть бути представлені такою схемою:

Практика потребує теоретичного обґрунтування, щоб правильно визначити перспективи своєї діяльності. У свою чергу, теорії необхідна практика, щоб реалістично вибудувати свої прогнози.

Конкретно-наукова або частково-наукова методологія розуміється як сукупність ідей або специфічних методів певної науки, які слугуватимуть основою для розв'язання конкретної дослідницької проблеми; це наукові концепції, на які спирається даний дослідник у процесі творення роботи, виявляючи тим самим свою наукову позицію, розуміння розгляду заявленої проблеми.

Рівень конкретно наукової методології потребує звернення до загальноновизнаних концепцій провідних учених у певній галузі науки, а також тих дисциплін, досягнення яких є загальноновизнаними.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Пошуки методологічних основ дослідження здійснюються за таким алгоритмом: *«виявлення наукових праць відомих учених (літературознавців, методистів) для вивчення конкретної проблеми → вивчення та аналіз концепцій, які є дотичними до досліджуваної проблеми → узагальнення ідей вітчизняних і західних науковців, які безпосередньо вивчали дану проблему → представлення напрацьованого текстовим або табличним форматом → відбір концепції (концепцій) → виявлення стану їх упровадження, використання у сфері наукової і практичної діяльності українських і зарубіжних учених і практиків → визначення базових ідей, позицій концепції (концепцій) як основи вашої наукової роботи».*

Отже, виходячи з методологічних основ наукового дослідження, необхідно чітко відповісти на запитання про: передбачувану провідну наукову ідею, сутність явища (об'єкта, предмета дослідження), суперечності, що виникають у процесі чи явищі, стадії, етапи розвитку, наукові тенденції. Це і становитиме наукову концепцію вашого дослідження.

Концепція – це система поглядів, система опису певного предмета або явища, стосовно його побудови, функціонування, що сприятимуть його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей. Концепція має надзвичайне значення, бо визначає головну ідею наукової роботи, виявляє єдність ваших поглядів на досліджувану проблему й системно представляє її розуміння та шляхи вирішення.

Не менш складним є відбір методів дослідження як тактики втілення стратегічних методологічних положень і принципів наукової роботи.

Метод – це спосіб пізнання, дослідження явищ природи і спільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вивченню конкретного завдання. Різниця між методом та теорією має функціональний характер: формулюючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як висхідний пункт та умова майбутніх досліджень.

У найбільш загальному розумінні метод – шлях, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження. Він відповідає на питання: *як пізнавати.*

Методика – сукупність методів, прийомів проведення будь-якої роботи. Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та операцій.

У науковому дослідженні часто застосовують метод критичного аналізу наукової (літературознавчої) і методичної літератури, архівних матеріалів, епістолярію письменника тощо, практичного досвіду, як того потребує рівень методики і техніки дослідження. У подальшій роботі широко використовуються такі методи: спостереження, бесіда, анкетування, рейтинг, моделювання, контент-аналіз, експеримент та ін.

Вибір конкретних методів диктується характером фактичного матеріалу, умовами і метою конкретного дослідження. Методи є упорядкованою системою, в якій визначається їх місце відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій із теоретичним і фактичним матеріалом у заданій послідовності.

Можемо запропонувати можливі дефініції понять:

Метод науково-педагогічного дослідження в методиці літератури – шлях, спосіб вивчення й опанування складних психолого-педагогічних процесів формування літературної особистості читача, удосконалення його особистісних якостей засобами літературно-мистецьких творів, встановлення об'єктивних закономірностей, відносин, залежностей у процесі становлення, навчання і виховання Я-особистості учня-читача.

Науково-педагогічне дослідження в методиці літератури – процес і результат наукової діяльності методиста-вченого, спрямований на отримання нових й уточнених знань про закономірності літературного розвитку читачів, формування навчальних, читацьких умінь і навичок, літературно-мистецьких компетентностей, виховання, культурологічної освіти та їх структуру, механізми, принципи, зміст, засоби й технології.

Найскладнішим, як засвідчує практика роботи філій МАН і захист наукових робі старшокласниками, є набуття вміння компетенцій у формулюванні теми дослідження, його об'єкта й предмета, системи гіпотез.

У цій ситуації можемо поради́ти суб'єктам дослідно-пошукового процесу керуватися таким умовно прийнятими правилами, вимогами, підходами. Формулювання теми на етапі шкільної дослідно-пошукової співпраці здійснюється вчителем або науковим керівником вищого навчального закладу старшокласників. Це не значить, що останній не може сам її запропонувати, його інтереси за будь-яких обставин мають бути враховані. Власне особиста зацікавленість учня тою чи іншою проблемою – це потужний стимул, який змобілізує його енергію і гарантуватиме досягнення вражаючих результатів.

Тема має відповідати деяким вимогам:

- у назві теми повинна бути сформульована проблема;
- тема має бути достатньо конкретна;
- назва теми передбачає наявність важливих категорій, які виражають якісні характеристики проблеми.

Наприклад, якщо обрати тему «Література ХХ століття», то вона для наукової роботи не підійде, бо занадто широка й абстрактна. Тема «Поезія ХХ століття» для наукової роботи (реферат, курсова) може й буде прийнятною, але в ній немає проблеми. Навіть для навчальної цілі краще б узяти якийсь конкретний аспект: «Інтимна лірика поетів ХХ століття». Тоді виникає питання, чи зможе дослідник охопити всі

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

персоналії ХХ століття, чи обмежитися конкретними регіонами, іменами митців. Якщо «Образ жінки в інтимній ліриці поетів Миколаївщини», то тут вже є очевидна проблема: як представлено образ жінки в інтимній ліриці поетів рідного краю чи регіону, який цікавить дослідника. Можна ще звузити, означивши одного чи декількох поетів. Це сприятиме ґрунтовнішому розкриттю обраної проблеми. Доцільно, на наш погляд, ще звузити тему дослідження: «Модель жінки в інтимній ліриці Дмитра Кременя», «Модель жінки в інтимній ліриці Валерія Бойченка», «Модель жінки в інтимній ліриці поетів Миколаївщини (за творчістю Дмитра Кременя і Валерія Бойченка)». Остання вже буде компаративістського спрямування, потребуватиме використання методу зіставлення, порівняння, виявлення своєрідного, оригінального, спільного й відмінного тощо.

Критерії, за якими оцінюється сформульована тема, такі: *актуальність, конкретність, проблемність, визначеність понять, лаконічність.*

На першому місці критерій *актуальність* наукової теми не є випадковим. Він передбачає новизну теми, зв'язок із життям суспільства, регіону і т. п., наявне протиріччя, різні способи, моделі представлення досліджуваної проблеми в літературі, мистецтві; практичну значущість тощо.

Другий критерій – *конкретність*. Типовими недоліками є невинувато широко формулювання теми, її абстрактність, а той глобальність. Наприклад, старшокласник ставить перед собою мету вивчення творчості Дмитра Кременя і тому сформулював у такий спосіб: «Життєвий і творчий шлях Дмитра Кременя». Звичайно, розумніше було б молодому науковцеві вибрати тему більш вузку: «Історіософські мотиви збірки «Пектораль» Дмитра Кременя».

Третім є *наявність проблеми*. Якщо тема «Романістика В. Підмогильного і Гі де Мопассана», то проблема взагалі відсутня. Напевно, для молодого дослідника важливо виявити якісь конкретні, специфічні аспекти зображуваного в романах письменників різних літератур: «Кохання й місто в романах В. Підмогильного «Місто» та Гі де Мопассана «Любий друг».

Четвертий критерій передбачає *визначеність основних понять*, які в темі «читатимуться» однозначно, будуть чітко вираженими, уникнувши висловів на зразок «філософія проблеми», «магія привабливості», «якнайактуальніші проблеми» тощо. Сьогодні вважаються надокучливими, одноманітними й застарілими теми, де ключовими словами є: «морально-етична проблематика...», «система персонажів...», «засоби викриття...», «проблема» («проблематика ...»), «ідея...», «образ... (жінки, робітника, селянина, інтелігента)», «життєвий шлях...» та ін.

П'ятий – *лаконічність*. «Художній світ ліричного героя в сучасній літературі, зокрема, творчості поетів ХХ століття». Така тема заширока, неточна, науково не коректна. Краще й точніше виявлено буде об'єкт і предмет дослідження, якщо тема буде сформульована не більше як 7 словами: «Засоби змалювання художнього світу в поезії Миколи Вінграновського», «Ліричний герой у поезії Миколи Вінграновського».

Дуже важливо витримати й специфічний критерій до наукової роботи – *урахування специфіки художньої літератури*, який передбачає виявлення й дослідження естетичної природи мистецтва слова, художності, образності, літературності; свободу вибору в інтерпретації художніх явищ; поліфункціональність літератури; панорамне, контекстуальне бачення літературно-мистецького процесу (діахронний і синхронний аспект) тощо.

Про поняття об'єкт, предмет науково-дослідної роботи, гіпотеза та завдання дослідження:

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності теоретичної чи практичної діяльності методистів (літературознавців), яка складається із сукупності відношень різних аспектів, котра привернула увагу дослідника, розглядається ним на даному етапі і слугує для нього джерелом необхідної інформації.

Об'єкт дослідження як **процес** або **явище** породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення. Є об'єкт дослідження новий (Н) чи традиційний (Т). *Наприклад*, створення електронних підручників із літератури; елективні курси з літератури та методика їх проведення – нові об'єкти дослідження; методика підготовки уроку літератури; вивчення життєпису письменника – традиційні. Останні можуть оновлюватися. Дослідник у роботі має обов'язково зазначати і визначати, що нового ним розробляється, пропонується тощо, а що вдосконалюється, оновлюється і т. ін. Визначення об'єкта дослідження – важливий науковий процесуальний акт, зорієнтований на виявлення місця і значення досліджуваного питання як цілісного й широкого поняття.

Учень як дослідник у системі філологічної освіти має пам'ятати, що об'єкт – це також сфера реального світу письменника, літературного процесу тощо, що ним буде вивчатися. *Наприклад*, тема «Проблеми історіософського міфу в українській ліриці 1960-80-х років» передбачає її об'єкт – історіософський міф у ліриці другої половини ХХ століття.

МОВНИЙ КОНСТРУКТ ПОНЯТТЯ: «сукупність аспектів», «джерело дослідження», «процес», «явище», «те, що досліджується» → «що розглядається?»

Предмет дослідження – це та малодосліджена чи недосліджена частина протиріч, яка винесена як проблема і складова мети дослідження, що підлягає безпосередньому вивченню в даній роботі. Предмет дослідження – органічна частина, аспект розгляду об'єкта дослідження.

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

Предмет як елемент дослідження об'єкта включає їх сукупність для вивчення і дослідження з певною метою в конкретних умовах. Предмет дослідження визначає тему роботи (курсової, дипломної, магістерської тощо). Предмет дослідження також може бути новим (Н) чи традиційним (Т). Можливі варіанти комбінацій новизни предмета (П) й об'єкта (О) дослідження: а) НП-НО; б) НП-ТО; в) ТП-НО; г) ТП-ТО (останній варіант – малоймовірний для наукового дослідження).

Наприклад:

а) технологія застосування електронних засобів навчання в системі літературної освіти школярів;

б) методи навчання в системі профільної літературної освіти;

в) методи вивчення життєпису письменника в умовах філологічного профілю навчання;

г) засоби навчання під час вивчення життєпису письменника.

Учень-читач, пам'ятаючи, що предмет дослідження – це той кут зору, через призму якого він розглядає об'єкт, може його сформулювати до вище заявленої теми про історіософський міф у такий спосіб: це поетичні тексти В. Голобородька, Л. Галалая, В. Герасим'юка, опубліковані протягом 1960-80-х рр.

Предмет дослідження є вужчим поняттям, міститься в межах об'єкта. Предмет і об'єкт як категорії наукового процесу співвідносяться між собою за схемою: «часткове» – «загальне».

МОВНИЙ КОНСТРУКТ ПОНЯТТЯ: «елемент», «аспект безпосереднього вивчення», «те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення» → «що конкретизується?», «у що матеріалізується?»

Гіпотеза – органічна операційна складова дослідницької роботи з методики літератури, яка спрямована на чітке формулювання та визначення передбачуваних зв'язків між досліджуваними теоретико-практичними фактами, можливих результатів дії чи впливів того чи іншого методичного фактора чи психолого-педагогічної умови на досягнення поставленої мети науковцем.

Гіпотеза визначає напрям діяльності науковця, чітко окреслює коло засобів, матеріалів для вирішення означених протиріч.

Гіпотеза включає питання розвитку існуючої теорії, її перевірки, розроблення нових ідей, теорій, методик, технологій навчання школярів у системі літературної освіти. Формулюється за алгоритмом: «**A** буде удосконалено (сформовано...), якщо успішно здійснюється **B, C, D...**».

Процес проектування гіпотез завершується формулюванням системи завдань дослідження.

МОВНИЙ КОНСТРУКТ ПОНЯТТЯ: «раціональне передбачення», «шлях (маршрут) дослідження»: «зв'язки» + «факти» + «впливи» → «протиріччя» = «теоретичне і практичне обґрунтування».

Завдання дослідження – сукупність адекватних складових, які конкретизують мету дослідження з методики літератури, дають уявлення про його спрямованість. Кожне завдання не може повторювати мету та широко формулюватися. Сума завдань і їх вирішення приводить науковця до спрогнозованої мети, одержання гарантованого результату дослідження методичної (літературознавчої) проблеми, теми тощо.

Складовими завдання дослідження є:

- вирішення теоретичних (психолого-педагогічних, методичних тощо) питань;
- всебічне вивчення практики вирішення літературної проблеми;
- обґрунтування необхідної системи методичних заходів щодо вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності, доцільності та ефективності;
- розроблення системи методичних рекомендацій і пропозицій щодо використання результатів дослідження в практиці роботи освітніх установ (середніх загальноосвітніх закладах різних типів, вищих навчальних закладах різного рівня акредитації; на уроках літератури, у позакласній діяльності з літератури, позанавчальний час тощо).

МОВНИЙ КОНСТРУКТ ПОНЯТТЯ: «сукупність складових» → «спрогнозована мета», «гарантований результат»

У зв'язку із захистом робіт МАН варто згадати ті недоліки, які повторюються з року в рік і можуть бути зліквідовані, якщо і старшокласник-дослідник, і його науковий керівник прислухаються до таких порад, які нами прокласифіковано за таким рубриками-напрямами:

- організація;
- перевірка, контрольна робота та апеляція;
- захист;
- діалог «дослідник-журі».

1. **Організація:** під час роботи III етапу (обласного) більшість учнів приїждять до обласного міста, відбуваються нові зустрічі, знайомства, нова обстановка, проживання в гуртожитку тощо. Усе це не може не позначуватися на результатах співпраці. Тому варто зважити на таке:

- хто повезе команду від району, що це за людина, найкраще, коли це буде представник районного відділу як нейтральний представник, щоб уникнути прикрих докорів, що вчитель тої чи іншої школи опікувався лише своїм (-и) учнями;
- нормальний психологічний і фізичний стан не менш важливий, ніж рівень підготовки старшокласника до захисту наукової роботи. Подбайте, щоб спілкування було в міру, відразу познайомте з місцями громадського користування (їх розміщення, прийоми користування

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

новими технічними зразками тощо), де, у який спосіб відбуватиметься харчування; подбайте, щоб учень обов'язково виспався і вчасно поспідав. Усе це сприятиме успішному виконанню контрольної роботи;

– зрозуміло, що фінансове питання теж дуже важливе; з'ясуйте заздалегідь і порадьте батькам, скільки варто виділити коштів дітям, як їх доцільно використати (придбати пляшечку води, бажано негазованої; мати зайву ручку; серветки; кілька плиток якісного шоколаду, який забезпечуватиме активність мозкової діяльності);

– щоб компенсувати обмеження у спілкуванні на початковому етапові, продумайте з колегами – керівниками з інших районів, у який спосіб задовольнити бажання підлітків у нових зустрічах, обговоренні цікавих як наукових, шкільних справ, так культурологічного спрямування. Для деякого зі старшокласників це теж є немало важливим.

2. Контрольна робота, перевірка: мудрий учитель обов'язково матиме у своєму портфелі завдання попередніх років; за наявними зразками проведе таку контрольну в школі, а може це відбудеться ще й у районі, організує зустріч із учасниками МАН, які вже мають певний досвід, хай поспілкуються, ще краще, коли це будуть переможці Всеукраїнського рівня або випускники школи, які продовжують займатися наукою. Звичайно, доцільним було б залучити до цієї справи психолога, вислухати його поради, коментарі, організувати психологічний тренінг, який би зменшив стан тривожності перед такого типу випробуванням. Як учитель, так і керівник районної команди мають подбати про заповнення інформаційного простору школярів тою інформацією, яка в школі розглядалася на оглядовому рівні. Наприклад, сучасний літературно-мистецький процес; нові поетичні, прозові видання року 2010; лауреати міжнародних і вітчизняних премій (і знати не тільки їх імена, а щось про них, їх творчість) тощо. Адже сьогодні не проблема таку зустріч із науковцем організувати наживо чи дистанційно, або вже скористатися Інтернетною послугою та філологічними сайтами. Важливо психологічно підготувати учнів до оголошення чи оприлюднення результатів. Вони можуть бути доведені відразу (наступного дня), або по завершенню. Якщо відразу, то як сприйняти той невисокий бал, щоб він не «вбив із колії» перед захистом наукової роботи, можливо дослідження й успішний виступ забезпечать значне просування, а той перемогу!

3. Апеляція: складний і болючий етап, йти на неї чи ні – вирішувати кожному індивідуально. Тут варто пам'ятати, що обов'язково апелюй, коли робота знята з розгляду, наприклад, не відповідає секції чи виявлено плагіат. Можливо шире зізнання, каяття розчулить експертів, і вони відпустять вас із 0,1 б., краще поразка, чим дискваліфікація.

Коли вже виявлено бажання взяти участь у цьому процесові, то йди, якщо впевнений, що зможеш аргументовано довести. Виявляй при цьому високий рівень культури дискусії, вміння аргументовано доводити свою правоту. Але при цьому пам'ятай: експерт досвідчений, високої ерудиції, члени журі також, то чи захочуть вони продемонструвати свої промахи (якщо такі мали місце на будь-якому етапові) чи виявлять ще додаткові слабкі місця у вашій роботі й винесуть вирок про зняття з розгляду?!

4. **Захист:** дізнайтеся заздалегідь, хто є членом журі, їх наукові інтереси, можливо людські якості. Це, по-перше, вас підготує психологічно до розмови, по-друге, може скластися ситуація, що хтось із членів журі не поділяє позиції тої чи іншої концепції, або вважає, що тільки його погляди варті уваги, виявіть при цьому мудрість – «не дратуйте» комісію... Виявіть обізнаність і в цьому плані, хоч у вашій роботі можливо ця концепція чи наукова праця не потребувала розгляду. Цим самим ви тільки забезпечите до себе поважне ставлення. Виступ має бути вами підготовлений у двох варіантах. Як показує практика, часто пропонують виступаючому скоротити час захисту аж у двічі. То майте перший варіант повний, який відповідає положенню, а другий – стислий, на зазначений вище випадок, щоб у стресовій ситуації тремтячою рукою й у судамах не креслили чи чогось не сказали важливого, що знецінить у кінцевому рахунку ваш захист. Дуже активно сьогодні послуговуються старшокласники під час захисту інформаційними технологіями, використовуючи мультимедійну дошку, у спосіб презентації, демонстрування відео- (аудіо-) записів тощо. Якщо в тому навчальному закладі є тільки проектор, а мультимедійна дошка відсутня або зайнята на іншій секції, чи вимкнули світло, або згоріла лампочка в проекторі... Як бути: випробуваний спосіб – це виступ з папероносія, використання дошки чи наочного засобу, виготовленого вдома. Тут треба бути готовим до будь-яких життєвих сюрпризів! Звичайно, впливовим є виступ, який не читається з листа, а вільно доноситься до членів журі. Тож удома повправляйтеся так, щоб відшліфувавши час, могли розповісти про свої наукові досягнення, «не тараторячи як по писаному».

5. **Діалог «дослідник-журі»:** виступ ваш має складати стислий виклад вступу (новизна, актуальність, дослідники тощо), пам'ятайте, якщо ви «сипите батарею прізвищ», то обов'язково хтось із членів журі поцікавиться повним варіантом прізвище, ім'я, по батькові вченого або науковцеві «змінюють стать»: М.І. Пентилуком досліджувалися... (Марією Іванівною Пентилук досліджувалися...). Зважте, що у виступі розкривайте не об'єкт дослідження, а які ваші здобутки в розкритті теми, у чому новизна, практична значущість, наскільки проблема є перспективною... Не забувайте, що висновки мають бути виголошені коротко,

Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання

лаконічно, конкретно. Часто старшокласники намагаються вразити членів журі й використовують або завелику кількість понять, або пропонують нові. Природнім тоді буде запитання: «що ви маєте на увазі, уживаючи термін...»; «що означає екзистенціалізм, інтенціал, конструкт...». У ході захисту член журі зверне увагу на список використаних вами джерел, якщо він вражаючий, то поцікавиться, що той чи інший науковець запропонував у тій чи іншій монографії, підручнику. То ж якщо вже «вписали» те чи інше джерело, то будьте готовими до спілкування. Також звернуть увагу на точність прізвища, ініціалів, бо комп'ютер така машина, що сам робить правки, які наражають старшокласника на конфузні ситуації: компаративіст Анатолій *Градовський*, а записано – Грабовський; або не знаючи розшифрування ініціалу, він стає Андрієм. Часто, щоб виявити ґрунтовність, науковий рівень роботи, дослідник перенасичує методологічну складову. То резонним буде запитання типу «яка концепція стала засадничою в розгляді досліджуваної вами проблеми», «яка її суть», «які методи літературознавчого аналізу використовувалися під час написання роботи»... – підготуйте для себе в першу чергу чітку відповідь.

Під час захисту старшокласник як дослідник має виявити хитромудрі й стандартні «відповіді-відчіпки» на зразок: «цей аспект проблеми не входив до об'єкта дослідження», «на жаль, час виступу не дав можливості розкрити це питання, але він описаний у роботі на сторінці...», «на жаль, регламентований обсяг роботи не дав можливості розкрити всі сторони цієї багатогранної проблеми», «цей аспект стане предметом нашого подальшого розгляду» тощо. Психологія та етика спілкування: не хвилюватися, дивитися в очі колегам-дослідникам, членам журі; говорити чітко, не скоромовкою, коротко й упевнено; пам'ятати, що більше семи речень людська пам'ять не опрацьовує, тому кожна думка має вміститися в цей обсяг; не боятися збитися з думки – текст виступу перед очима й можете ним вільно користуватися; використовувати фрази, що членують виступ й активізують увагу аудиторії на зразок «як показало дослідження», «звертаємо увагу на...», «коротко повторимо хід думки», «підіб'ємо підсумки» та інші.

Особливу увагу слід звернути на конструкції, які виявлять поважне ставлення до всіх присутніх і рівень вашої культури, починаючи від зовнішнього вигляду, закінчуючи формулами, конструктами ввічливості: «Високоповажний пане голово журі», «вельмишановні члени журі», «шановні керівники команд», «любі колеги», «вашій увазі пропонується дослідження на тему..., науковий керівник...», «дякую за запитання», «дякую за увагу» тощо.

Оскільки пропонуваній посібник розрахований як на наукових керівників, учителів-філологів, так і для учнів-старшокласників, які навчаються у філіях МАН, готуються й до подальшої серйозної наукової роботи, технічні сторони виконання дослідження, правильність оформлення виносков-посилань, цитування, титульної сторінки, змісту, списку використаних джерел також є важливими в досягненні успіху й мають бути сформовані дослідником упродовж декількох шкільних років, щоб стати компетентним ученим, конкурентоспроможним у науковому світі.

Своєю працею ми зробили спробу виконати настанову Марка Аврелія: *«Ничто не может так сильно расширить кругозор, как умение исследовать систематически и верно все, что попадает в поле вашего зрения»*, поради Анрі Пуанкаре: *«Наука строится из фактов, как дом из камней, но собрание фактов еще не наука, так же как груда камней еще не дом»*. Сподіваємося, що ваш науковий продукт вартий буде достойного поцінування, а ви станете успішною людиною в цьому житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб Н. Б. Учитель як риторична особистість / Н. Б. Голуб // Компетентнісно зорієнтована підготовка майбутнього вчителя-словесника; збірник наукових праць МДУ ім. В. О. Сухомлинського. Випуск 18. – Миколаїв : Іліон, 2007. – С. 268–278.
2. Бородчук І. А. Розвиток дослідницьких здібностей обдарованої учнівської молоді у секціях МАН [електронний ресурс] / А. І. Бородчук. – Львів, 2005. – 1 CD.
3. Горошкіна О. Риторичні засади написання й захисту магістерської роботи // Магістерська робота. Від задуму до захисту : методичний путівник / О. Горошкіна, А. Нікітіна, Л. Попова. – Луганськ, 2006. – С. 10–12.
4. Клочек Г. Риторика вчителя-словесника : [навчально-методичний комплекс для студентів філологічного факультету] / Г. Клочек, І. Оцабрик. – Кіровоград, 2005. – 44 с.
5. Кремінь Т. Д. Концептуалізація історіософського міфу у ліриці 1960-80-х рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 – «Українська література» / Кремінь Тарас Дмитрович ; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – К., 2005. – 20 с.
6. Кремінь Т. Мала академія наук : науково-дослідна робота (відділення філології та мистецтвознавства) : [навчально-методичний посібник] / Тарас Кремінь, Василь Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2008. – 112 с.
7. Шуляр В. І. Концепція літературної освіти школярів у системі профільного навчання / В. І. Шуляр // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцєях та колегіумах. – 2007. – № 5. – С. 27–72.